

UUS 18 TALLINNAS KUI VÄIKE MUINSUSKAITSEMAAILM

Kadri Tael

Vürst Sergei Mihhailovitš Volkonski meenutab oma mälestustes Keila-Joa mõisas veedetud idüllilisi lapsepõlveaegu, mil teda ümbritsesid imeline looduskeskkond, tähenduslikud paigad ja märgilised taiesed. Kaks aristokraatlikku ja igavesti tardunud marmorist lõviskulptuuri olid ühed neist. „Ja kui palju aastaid juba puurivad valged kivilõvid sellel terrassil oma liikumatut pilku liikumatusse õhe ...“,¹ õhkas vürst.

Lõvidele ei olnud antud olla Keila-Joa mõisa peahoone ehteks järjepidevalt. Aegade keerises jõudsid need kannatada saanutena Tallinna vanalinna Uus 18 õueansambelisse, täiustades oma kohalolekuga sealset keskkonda rohkem kui veerand sajandit. Need olid ühed kompvکید Uus 18 kompleksi assortiis: neil oli seal kontekst, sest nad olid saanud õnneliku juhuse kaudu vahepeatuseks pärandit hoidva ja väärtustava keskkonna. Keila-Joa mõisa peahoone taastamise järel liikusid lõviskulptuurid 2013. a tagasi oma algmesse asukohta.

Uus 18 on omandanud muinsuskaitse ja pärandilooma aspektist märgilise tähenduse – sealne kehand kujunes muinsuskaitse pikaajaliseks füüsiliseks keskmeks. Alla poole sajandi vanune kompleks on saanud imeväikesest eksisteerimisajast hoolimata omaseks paljudele nimekatele ja oma tööd kirglikult armastavatele muinsuskaitsetajatele, kelle tulised sõnasõjad, teguviisid, otsused, vastuolud, õnnestumised ja ebaõnnestumised elavad edasi senisel ja tuleviku kujundaval mälumaastikul. Siinses artiklis püütakse avada selle kinnistu minevikku, sellega seotud inimesi ja aja jooksul sinna koondunud väärtusi.

ELAMUANSAMBLIST RIIGIASUTUSEKS

Üürikorteritena kasutusel olnud Uus 18 hooned – puidust peahoone, kaks elamut, puukuur, pesukööök – olid teise maailmasõja järel amortiseerunud, neid ei olnud koheldud heaperemehelikult. Seoses Tallinna vanalinna muinsuskaitseala loomisega ja hoonete inventeerimisega 1966. a hinnati kompleksist väärtuslikuks peahoone kui äärmiselt iseloomulik ja huvitav näide Uue tänava ühest hilisemast, 17. saj rajatud arhitektuuripildist. Teistel elamuteks kohandatud hoonel ei olnud arhitektuuriajaloolist väärtust.

Arhitektuuriajaloolistes eritingimustes² peeti vajalikuks elamuansambli peahoone plaanilahendus maksimaalselt säilitada, et jääks rikkumata elamutüübi põhi-olemus ja 18. saj käsitööliste elamule omane tagasihoidlik üldilme.

1973. a lammutati krundil kõik hooned, seejärel ehitati üles praegune hoonekompleks ja kujundati õueansambel. Praeguseks on suurem osa 1970. aastate terviklikust kujundusest säilinud. Ainsad 19. saj pärit originaalsed elemendid oma algsel kohal on sepišvõred Uue tänava poolse piirdeaia postide vahel.

Eritingimustes nähti ette restaureerida ja rekonstrueerida Uus 18 Vabariikliku Restaureerimisvalitsuse arhitektide ateljeeks-ühiselamuks. Tegelikult said kompleksi valdajateks kaks muinsuskaitseasutust: Vabariiklik Linnaehitus- ja Arhitektuurimälestiste Kaitse Valitsus eesotsas Fredi-Armand Tompsiga ning Kultuurimälestiste Riiklik Projekteerimise Instituut eesotsas Heino Uuetaluga. Muinsuskaitseajastu algab kompleksis seega 1973. a ja taastamistööd lõpetati kolm aastat hiljem. Iseseisvuse taastamise järel asus kompleksis Muinsuskaitseamet aastast 1993 kuni detsembrini 2016. Peahoones asus kantselei, raamatupidamine ja peadirektori kabinet.

HOONEKOMPLEKSI VÄÄRTUSED

Samal ajal hoonestuse valmimise ja asutuste sissekolimisega 1976. a alustati interjööri ja eksterjööri detailide otsimist, tellimist ja paigutamist. Sel viisil on peahoonesse jõudnud erineva liikumislooga ja päritoluga väärtuslikke elemente, mis sinna sobitatuna on saanud lahutamatu terviku osaks.

Maja visiitkaart on vanalinna ühtede uhkeimate sepišmanustega klassitsistlik välisuks koos valgimikuga. Uks päästeti lammutamise eel Lindheimi (ka Vogdti) suvemõisast Tallinnast Pärnu mnt 102 krundilt. Seal pärineb ja hoone jaoks kohandati käsipuuga sisetrepp hoone esimese ja teise korruse vahel. Nende mõisast alles jäänud artefaktidega on vanalinna toodud seni jäljetult kadunud Lindheimi suvemõisa hõngu.

Peahoone esimese korruse esindusruumi ja sauna eesruumi paigutatud kahhelahjud olid sõjaeelse Eesti Vabariigi ajal asunud Toom-Kuninga tänava saatkonnahoones. Kui saatkonnahoone lammutati, võeti ahjud lahti ja ladustati Hobuveskisse. Seal toodi need Uuele tänavale ja kohandati 1980. aastail kaminateks.

Väärika minevikuga on veel seinapaneeleid, mis toodi Kuressaare linnuse kapiitlisaalist ja kohandati Uue tänava maja sauna eesruumi. Paneelid demonteeriti linnuse restaureerimise käigus ja Olev Maas tõi need majja samuti 1980. aastail.

(1)

(1) Peahoone Uue tn poolt. Foto Kadri Tael

Kasutatav mööbel pärineb Tallinna eri kohtadest. Näiteks paigutati Ehituse ja Arhitektuuri Peavalitsuse esimehe Albert Vendelini kabineti mööbel Uue tänava hoone esindusruumi esimesel korrusel. Kabinetimööbel oli varem asunud Toompeal Kohtu 6 hoones. Antiikmööbel toodi Uue tänava majja Riikliku Ehituskomitee laost Määrivahe 3 ja teise korruse saalimööbel Ministrite Nõukogu Asjade Valitsuse laost Toompea lossis.

Peahoone teise korruse koosolekusaali rikastasid 1980. aastail kolm vitriinkappi ja neli lauda, mis olid Olev Maasi jooniste järgi tellitud Avinurme puidutööstusest. Vitriinkappides on praegu eksponeeritud eri ajastutest pärinevad sepised, manused, lukud, sildid jm. Paljude puhul on kirjas annotearing, kust ese pärineb, kes ja millal on selle toonud. Väärikat kollektsiooni on kõigil võimalik näha Pikk 2 hoone teise korruse saalis.

Uus 18 õueansamblis otsustati hoiustada ja eksponeerida detaile, mille päästmine algsest asukohast oli võimalik või möödapääsmatu. Nii tekkis kaks suuremat kogumit. Üks neist on raiddetailid, mis pärinevad Tallinna vanalinnast Dunkri 5, endise Raeköögi väljakaevamistelt. Teise kollektsiooni moodustavad üle Eesti kokku toodud eri ajastute katusekattematerjalid, sepised, puidetailid jm. Neid kogusid põhiliselt Olev Maas, Jaan Vali, Tõnu Sepp, Silja Konsa, Ülo Puustak jt Muinsuskaitseametite töötajad. Kõige ülevaatlikumalt on esindatud katusekivide kollektsioon.

Peale Keila-Joa mõisa lõvide oli õueansamblis veel üks lõvipaar, ent selle päritolu ei ole täpselt teada. Esimene fikseeritud asukoht oli neil lõvidel Tallinna esimese loomaia lõvimaja ees aadressil Mäekalda 45. Kui loomaaed kolis Paldiski maanteele, jäid kujud saatuse meelevalda, kuni õnneliku juhuse kaudu jõudsid need Uus 18 krundile.

Nüüd on skulptuurid leidnud endale Tallinna Loomaaia näol taas õigusjärgse omaniku ja asukoha. Loomaaial on plaanis oma esimest ajaloolist asukohta ekspositsioonis tutvustada ning esitleda seal ka lõviskulptuure kui silmapaistvaid isendeid kadunud loomaaiast.

VAADE TULEVIKKU

Hoonekompleksi 40aastasest elueast hoolimata on säilinud selle puutumatu nägu – kulumis- ja kasutusjäljed on ansamblile vaid väärtust lisanud. Sellele on kaasa aidanud omanik ise ehk inimesed, kelle igapäevatöö on seotud pärandiga. Aasta 2016 oli kompleksi ajaloos tähenduslik, sest sellega lõppes seal muinsuskaitseajastu. Muinsuskaitse uus hingamine ja sünergia koondub nüüd Tallinnas aadressile Pikk 2.

Aja jooksul Uus 18 hoovimiljööd täiustanud raiddetailid on oma koha leidnud Tallinna Linnamuuseumis. Katusekattematerjalide ja ehitusdetailide kogu hakkab huvilisi kõnetama Rootsi-Mihkli kiriku hoovis. Väga paljudel neist esimestest on juures päritolulegend. Nii õnnestub näha ja katsuda fragmente üle Eesti laiali pillutatud objektidelt ilma Tallinna vanalinnast lahkumata.

Inimkäega loodud keskkond on kui väärtuste peegel. Uus 18 hoonestus kannab endas kahe riigivõimu muinsuskaitse tõekspidamisi, pärandi piiratud hulga ja uuendamata põhimõtet. Eelkõige hõlmab see keskkond aga inimesi, kes olid sellega seotud ning oma kõige parema tahtmise ja parimate oskuste juures muinsuskaitse identiteeti kujundasid ja edasi pärandasid.

¹ Volkonski, S. Kodumaa. Mälestused. Tallinn, 2013, lk 42.

² Raude, K., Üprus, H. Tallinn, Uus tn 18. Arhitektuuriajaloolised eritingimused. 15.05.1973. P-1702.

(2) Vaade peahoone tagafassaadile enne lammutamist. Fotod Roman Valdre (3) Peahoone lammutustööde käigus 1973. a (4) Peauks. Foto Kadri Tael (5) Loomaaia lövi. Foto Ragnar Nurk (6) Katusekivide kollektsioon. Fotod Kadri Tael (7) Hoovivaade